

ТРУДОВЕ ПРАВО І ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Микола Іншин,

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України,
завідуючий кафедрою трудового права та
права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

УДК 349.2

Теоретико-правові аспекти соціального забезпечення працівників поліції

Впродовж останнього року в Україні розпочалися кардинальні реформи у різноманітних напрямках та сферах права, економіки і суспільства. Такі зміни зумовлені як необхідністю запровадження європейських вимог щодо соціального забезпечення громадян України в цілому, так й внесення окремих покращень щодо визначених категорій працівників, особливо державних службовців. Варто відмітити, що проведення низки реформ системи правоохоронних органів зумовлено очевидною застарілістю деяких нормативно-правових актів, які регламентують суспільні відносини крізь призму радянської правосвідомості.

По-перше, потрібно відзначити, що якість стану дослідження проблематики соціального забезпечення держави по відношенню до деяких категорій працівників свідчить про наявність або відсутність кризового стану в економіці та суспільстві. Відтак, з урахуванням відсутності бюджетних асигнувань щодо фінансування більшості урядових структур,

доцільним є дослідження матеріального та соціального забезпечення одного з ключових органів з охорони правопорядку в державі, а також законних прав та інтересів громадян – національної поліції. Варто акцентувати увагу на тому, що чинною реформою системи правоохоронних органів зроблено акцент на утвердженні нових та посиленні попередніх соціальних і трудових гарантій по відношенню до працівників поліції, що проявляється у збільшенні оплати праці, проведення заходів щодо оздоровлення працівників поліції та членів їх сімей, тощо.

По-друге, актуальність даної теми обумовлена необхідністю перегляду існуючого законодавства із соціального забезпечення на відповідність не лише міжнародним стандартам, але й правовим та економічним реаліям сьогодення (зокрема, гідна оплата праці, забезпечення безоплатним житлом на правах оренди за рахунок бюджетних коштів, запровадження гідних грошових компенсацій за участь в операціях АТО, тощо).

По-третє, актуальність зазначеної статті полягає у необхідності надання ґрунтового науково-практичного коментаря новоприйнятому Закону України «Про національну поліцію» [1] у контексті запроваджених додаткових соціальних гарантій для працівників поліції, окрім загальних, що передбачені Законом України «Про державну службу» [2] та деякими іншими законами. Враховуючи відсутність новітніх наукових розробок щодо соціального забезпечення працівників поліції у відповідності до реформованого законодавства, обрана тема дослідження є актуальною.

Також, варто підкреслити, що у зв'язку із відсутністю лівової частки бюджетних асигнувань, доцільним залишається питання пенсійного забезпечення працівників поліції та надання страхових виплат через інвалідність або смерть працівника поліції під час здійснення ним своїх посадових обов'язків.

За результатами реформи системи правоохоронних органів було створено якісно новий для адміністративної системи України орган виконавчої влади – національну поліцію. Внаслідок цього, потребує детального аналізу та дослідження стан соціального забезпечення працівників поліції із врахуванням вимог нового Закону України «Про національну поліцію», а також Закону України «Про державну службу» і деяких інших нормативно-правових актів. У зв'язку із наявністю різноманітних підходів до розуміння змісту дефініції «соціального забезпечення», на практиці складним є дослідження закріпленого обсягу прав працівників поліції у галузі. Вказана ситуація в окремих випадках може призвести до численних порушень стандартів із соціального забезпечення працівників поліції з боку третіх осіб, а також нівелювання їх правового статусу в цілому. Варто підкреслити, що «працівник поліції» є новим правовим явищем, яке потребує ґрунтового дослідження соціальних та трудових гарантій їх правового статусу.

Сутність та значення терміну «соціальне забезпечення» і «соціальне забезпечення правоохоронних органів» неодноразово ставало об'єктом дослідження у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: В. М. Андріїва, Н. Б. Болотіної, В. С. Венедіктова, Т. З. Герасиміва, В. В. Гончарук, Н. Д. Гетьманцева, І. О. Гуменюк, М. М. Клемпарського, І. О. Іваськевича, О. А. Кривенко, О. І. Кульчицька, Л. І. Лазор, О. Я. Лапка, В. І. Маценко, К. Ю. Мельник, Н. В. Пададименко, С. М. Прилипка, О. М. Роїна, Н. М. Стаховської, Р. М. Татарінов, Г. І. Чанишевої, В. І. Хвесюк, В. І. Щербини, В. В. Єсков, та багатьох інших. Потрібно відзначити, що на сьогодні відсутні практичні наукові розробки у напрямі соціального забезпечення працівників поліції, з огляду на нещодавні законодавчі зміни.

Метою проведення дослідження у даній статті є виокремлення єдиного підходу щодо розуміння поняття «соціального забезпечення працівника» у контексті діяльності правоохоронних органів в Україні – поліції. Вперше у доктрині трудового права та права соціального забезпечення запропонувати авторське розуміння сутності терміну «соціального забезпечення працівника поліції». За рахунок проведеного порівняльного аналізу доробків вчених та законодавства із соціального забезпечення, виокремити характерні особливості соціального забезпечення працівників поліції в межах змісту запропонованого визначення.

О. Є Мачульська розуміє соціальне забезпечення як сукупність гарантій з охорони праці і здоров'я працівників, навколишнього середовища та мінімальних стандартів оплати праці. Дослідниця обмежує коло суб'єктів щодо яких може здійснюватися соціальне забезпечення з боку уповноважених органів державної влади (тобто лише щодо працівників) [3, с. 25-26].

У науковій літературі стверджується, що під соціальним забезпечен-

ням слід розуміти систему соціальних гарантій, що забезпечують задоволення матеріальних і духовних потреб та компенсують певні обмеження, встановлені законодавством щодо цієї категорії осіб. Все ж, духовні потреби не є об'єктом регулювання права, тому, не можуть бути ним задоволені. Окрім цього, основною функцією соціального забезпечення є не компенсаційна функція (тобто компенсація певних обмежень), а функція захисту, що направлена на дотримання мінімальних правових та соціальних законодавчих стандартів щодо певної категорії осіб [4, с. 293].

Як відзначає Н. В. Пададименко, під соціальним забезпеченням працівників слід розуміти діяльність держави за рахунок коштів Державного бюджету в рамках соціального страхування, соціальної допомоги та соціального обслуговування щодо певної категорії працівників. Ми приєднуємося до зазначеної концепції, оскільки вказаний підхід є відмінним від запропонованих вище, зокрема: визначено джерело фінансування соціального забезпечення; виокремлено форми соціального забезпечення за допомогою яких держава підтримує окремі категорії населення [5, с. 327].

Якщо проводити аналіз європейського законодавства щодо соціального забезпечення, доцільно відмітити відсутність нормативного закріплення зазначеного терміну. Разом із цим, сутність даного правового явища можливо з'ясувати за рахунок напрямів роботи держави в яких проводиться соціальне забезпечення. Відтак, одна з Директив Ради Європи визначає наступні галузі соціального забезпечення, зокрема: хвороба; відпустка у зв'язку із доглядом за дитиною; пенсії за віком; передпенсійне та інвалідне забезпечення; допомога у зв'язку із смертю; безробіття; нещасні випадки на виробництві або професійні захворювання, тощо [6].

Таким чином, з урахуванням викладених підходів щодо розуміння

сутності соціального забезпечення працівників, соціальним забезпеченням є сукупність юридичних норм та гарантій, спрямованих на регламентацію суспільних відносин за рахунок коштів Державного й місцевого бюджетів у напрямках щодо соціальної підтримки та страхування осіб у зв'язку із втратою працездатності, інвалідністю, настанням пенсійного віку, доглядом за дитиною, професійними захворюваннями та каліцтвами. Щодо розуміння змісту соціального забезпечення працівників поліції, то ним є сукупність юридичних норм і гарантій, спрямованих на регламентацію професійної діяльності національної поліції за рахунок коштів Державного бюджету у напрямках соціальної та матеріальної підтримки працівників поліції у зв'язку із втратою ними працездатності, інвалідністю, настанням пенсійного віку, професійними захворюваннями та іншими обставинами, передбаченими спеціальними законами.

З огляду на встановлення лексичного значення «соціального забезпечення працівників поліції», необхідно з'ясувати характерні особливості їх правового статусу, які наведені на законодавчому рівні та у доктринальних працях окремих вчених. Деякі науковці звертають увагу на ту обставину, що сьогодні більшість гарантій із соціального забезпечення працівників правоохоронних органів на можуть бути реалізовані з огляду на відсутність необхідного обсягу бюджетних асигнувань [7, с. 6-7]. Ми частково приєднуємося до наведеної ремарки, разом з тим вважаємо, що головним у запровадженні закріплених на нормативному рівні соціальних гарантій працівників поліції має бути ефективний та дієвий механізм їх практичної імплементації.

Ю. О. Свеженцева акцентує увагу на тому, що сьогодні держава фактично відмовилася від зобов'язання соціального захисту працівників поліції, що проявляється у відмові в підвищенні заробітних плат. Тим не менш, варто відмітити наступне. По-

перше, норми оплати праці не є функцією соціального забезпечення держави, а стосуються взаємовідносин роботодавець (Міністерство внутрішніх справ) – працівник (поліція). По-друге, навіть якщо розглядати оплату праці у контексті гарантій соціального забезпечення працівників поліції, доцільно відмітити факт позбавлення останніх права на страйк. Разом із тим, новим Законом України «Про національну поліцію», працівникам поліції надано право на об'єднання у професійні спілки, що є вагомим аспектом у наданні права правоохоронним органам відстоювати власні порушення соціальні та трудові права [8, с. 55].

Виходячи з аналізу положень нового Закону України «Про національну поліцію», запропоновано виділяти наступні гарантії соціального забезпечення працівників поліції, зокрема: 1) зарахування стажу в органах поліції до страхового стажу; грошове забезпечення та інші компенсаційні виплати у відповідності до законодавства України (п. 4 ч. 10 ст. 62); під час виконання поліцейських повноважень користуються безоплатно всіма видами громадського транспорту приміського та міського сполучення (п. 7 ч. 10 ст. 62); позачергове придбання квитків і розміщення у готелі під час виконання службових повноважень (п. 7 ч. 10 ст. 62); безоплатне медичне забезпечення в закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України (ч. 1 ст. 95); пільгове санаторно-курортне лікування, відпочинок для поліцейських та членів їх сімей (ч. 5 ст. 95); щорічний психофізичний і фізіологічний диспансерний огляд (ч. 9 ст. 95); позачергове отримання права на поліпшення житлових умов в разі каліцтва, інвалідності або смерті поліцейського поліцейським, або членам їх сімей (ч. 2 ст. 96); отримання компенсації у розмірі до 3 мінімальних заробітних плат за найм житла в іншому населеному пункті у зв'язку із проходженням служби (ч. 5 ст. 96); одноразова грошова допомога у разі

смерті, інвалідності або каліцтва поліцейського (ст. 100); зарахування поза конкурсом до системи навчальних закладів Міністерств внутрішніх справ дітей поліцейських із відповідним стажем роботи (ч. 1 ст. 103).

У порівнянні із попереднім Законом України «Про міліцію», соціальні гарантії працівників поліції значно розширені по відношенню до гарантій попередньої системи правоохоронних органів. Особливу увагу варто звернути на розміри компенсацій у випадку втрати працездатності або смерті працівників поліції. Окрім цього, необхідно підкреслити загальну соціальну орієнтованість прийнятого Закону, що полягає в належному та європейському рівні забезпечення трудових і соціальних прав працівників поліції з огляду на їх особливий статус державних службовців [9].

Також, однією з характерних особливостей працівників поліції є вимоги щодо їх пенсійного забезпечення. З аналізу положень Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» можна виділити наступні риси, зокрема: у зв'язку із звільненням за станом здоров'я чи у зв'язку із виходом на пенсію, працівники поліції мають право на одноразову грошову допомогу в залежності від стажу роботи в органах національної поліції (ч. 1 ст. 9); призначення спеціальних надбавок до пенсії у зв'язку із особливими заслугами перед Батьківщиною (п. в ч. 1 ст. 16) [10].

У зв'язку із проведенням антитерористичної операції у Донецькій та Луганській областях, постає окреме питання щодо наділення працівників поліції додатковими соціальними гарантіями, в разі несення служби у вказаних регіонах держави. З урахуванням Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» можна констатувати наступні особливості соціального забезпечення, зокрема: збереження пільг з оплати житла; безоплатне

одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів; безоплатне першочергове зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів); безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування [11].

Як відзначає у своєму дослідженні М. С. Бідюкова, найбільш ефективним методом заохочення на практиці працівників органів внутрішніх справ є надання житлової площі працівникам та членам їх сімей [12, с. 9]. Тому доцільно навести до прикладу ст. 125 Житлового кодексу України, що встановлює заборону на виселення з житла осіб рядового або начальницького складу Міністерства внутрішніх справ СРСР [13].

У контексті покращення соціального забезпечення працівників поліції, слід говорити про запровадження обов'язкового державного соціального страхування щодо даної категорії

державних службовців у зв'язку із виконанням особливих завдань. Тому, пропонуємо запровадити відповідні законодавчі зміни до Закону України «Про страхування» [14].

Отже, з урахуванням проведеного аналізу чинного законодавства щодо регламентації соціального забезпечення працівників, необхідно констатувати розширення змісту соціальних гарантій працівників поліції, зокрема, у контексті забезпечення оплатою за оренду житла; належного медичного забезпечення у випадку проходження служби в АТО; диспансерного лікування і санаторно-курортного відпочинку для працівників поліції та членів їх сімей; особливої система пенсійного забезпечення з урахуванням надбавок й одноразових грошових виплат. Варто відзначити, що запроваджені нововведення відповідають змісту соціального забезпечення, яке встановлене на рівні європейського законодавства, а також у порівнянні із попереднім Законом «Про міліцію», відповідають потребам та вимогам нового часу.

Список використаних джерел

1. *Про Національну поліцію*: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – № 63. – ст. 2075.
2. *Про державну службу*: Закон України від 16 грудня 1993 року № 3723-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – ст. 490.
3. *Мачульская Е. Е.* Право социального обеспечения : [учебн. пособие для вузов]. – 3-е изд., перераб. и доп. / Е. Е. Мачульская, Ж. А. Гобачова. – М.: ЗАО «Книжный мир», 2001. – 350 с.
4. *Пшонка А. В.* Загально-правова характеристика соціального забезпечення працівників правоохоронних органів / А. В. Пшонка // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 290-299.
5. *Пададименко Н. В.* Поняття «соціальне забезпечення працівників» правоохоронних органів / Н. В. Пададименко // Публічне право. – 2013. – № 3. – С. 322-329.
6. *Council Directive 79/7/EEC of 19 December 1978 on the progressive implementation of the principle of equal treatment for men and women in matters of social security.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:c10521&from=EN>.
7. *Плугатар Т. А.* Проблема соціальної захищеності працівників міліції України на сучасному етапі / Т. А. Плугатар // Наука і правоохорона. – 2013. – № 19. – С. 6-12.
8. *Свеженцева Ю. О.* Проблема соціальної незахищеності працівників органів внутрішніх справ / Ю. А. Свеженцева // Соціальна психологія. – № 6. – 2008. – С. 49-58.

9. *Про міліцію*: Закон України від 20.12.1990 № 565-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – ст. 95.

10. *Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб*: Закон України від 9 квітня 1992 року № 2262-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 29. – ст. 399.

11. *Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту*: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 43. – ст. 425.

12. *Бідюкова М. С.* Житлове забезпечення як вид матеріального забезпечення працівників ОВС / М. С. Бідюкова // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 3. – С. 9-15.

13. *Житловий кодекс УРСР*: Закон від 30.06.1983 № 5464-Х // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1983. – № 28. – ст. 573.

14. *Про страхування*: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – ст. 78.

Иншин М. І. Теоретико-правові аспекти соціального забезпечення працівників поліції

У даній статті визначено поняття соціального забезпечення працівника поліції. Виокремлено особливості соціального забезпечення працівників поліції. Також, автором проаналізовано кожну з цих особливостей.

Ключові слова: працівник, поліція, соціальне забезпечення працівника, гарантія, державний службовець.

Иншин Н. И. Теоретико-правовые аспекты социального обеспечения работников полиции

В данной статье определено понятие социального обеспечения работника милиции. Выделены особенности социального обеспечения сотрудников полиции. Также, автором проанализировано каждую из этих особенностей.

Ключевые слова: работник, полиция, социальное обеспечение работника, гарантия, государственный служащий.

Inshyn M. Theoretical legal aspects of social welfare of police workers

This article defines the concept of social welfare of police worker. Thesis there is determined the features of social welfare of police worker. Also, the author analyzes each of these features.

Key words: worker, police, social welfare of worker, guarantee, civil servant.